

JUHÁSZ ÁGNES*

Egy „problematikus magánjogi képlet”: a nováció

I. Bevezetés

A címadó – sokak által bizonyára jól ismert – kifejezés *Szladits Károly*tól ered.¹ Szladits fenti megállapítása jól érzékelteti, hogy a nováció (újítás) jogintézményének megítélése már a 20. század elején, a magyar magánjog „virágkorának” időszakában sem volt problémamentes. A nováció fogalmi és tartalmi meghatározása egyaránt megosztotta a korabeli jogásztársadalmat, az egyes kiemelkedő jogtudósaink a felmerülő kérdéseket illetően más és más álláspontot képviseltek.

Napjainkban a novációval kapcsolatos vizsgálódások a jogtudósok és a gyakorlati szakemberek figyelmét egyaránt elkerülik. A fogalmi és tartalmi meghatározás nehézségei ugyanis még ma is jelen vannak a novációval kapcsolatos, esetlegesen felmerülő kérdések megválaszolásakor, így a ma jogászai óvatosabbak, inkább távolságot tartanak a problematikus jogintézményekkel, így az újítással is.

Mindennek ellenére tagadhatatlan, hogy a nováció a magyar magánjogi gyakorlatban nemcsak ismert, hanem alkalmazott jogintézmény, noha a fogalom pontos határainak kijelölése – konkrét jogszabályi rendelkezés hiányában – meglehetősen nehéz, a bírói gyakorlatban megjelenő novációszerű képződmények gyakorta nem jelentenek többet mint a különböző rokonintézmények határainak pusztá összemosását, az egyes tartalmi elemek vegyítését.

A jelen tanulmányban egy már-már elfelejtett, bár manapság ismét gyakorta felmerülő és alkalmanként félreértelmezett jogintézményre, valamint az azzal kapcsolatosan felmerülő kérdésekre szeretnénk felhívni a figyelmet és egyúttal igazolni egy ilyen irányú lehetséges kutatás létjogosultságát.

II. Történeti előzmények

A nováció történeti gyökerei számos más magánjogi jogintézményhez hasonlóan a római jogig nyúlnak vissza. A római jogi eredet rögzítése mellett azonban rögtön említést érdemel az is, hogy a jogintézmény az eltelt évszázadok folyamán komoly tartalmi át-

* egyetemi adjunktus, Miskolci Egyetem, Állam- és Jogtudományi Kar, Polgári Jogi Tanszék

¹ SZLADITS Károly: *A kötelelem jogalkata*, in: ALMÁSI Antal (szerk.): *Glossa Grossschmid Béni Fejezetek költelmi jogunk köréből* című művéhez, II. kötet, Budapest, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, 1932. 554. p.

alakuláson ment keresztül: a nováció római jogi és a modernnek nevezhető, így a magyar magánjogban is megjelent megközelítése(i) között tényleges tartalmi azonosság nincs. A római jogban ugyanis a nováció egyfajta „kényszerintézményként” jelent meg, mivel a római jogi hagyományok által a *contractus*on alapuló jogviszony alapvetően lehetővé nem tett – alanybeli vagy tárgybeli – módosítását² helyettesítendő, a kötelelem megújítására, a szerződéses jogviszony módosításának eszközeként jelent meg.

Ulpianus szerint „[...] az újítás egy előző kötelelemnek egy másik kötelemben való átöntése és átvitele, vagyis amikor egy már meglévő kötelemből úgy létesítenek újat, hogy a korábbi megszűnik.”³ Egy új kötelelem jön tehát létre, amely ugyanakkor az eredeti – és az új keletkezése folytán megszűnő – kötelemből eredeztethető.

A nováció római jogi megközelítése képezte kiindulópontját a jogintézményt övező vitáknak az alapvetően római jogi alapokon kialakuló 19. századi német pandektajogban is. A pandektajogászok egy része szerint ugyanis a nováció nem tesz mást, mint az újonnan keletkező kötelelem által *átváltoztatja* (mai szóhasználattal módosítja) a régi kötelemet. Mások az újítás *kötelemszünetelő* hatását emelik ki, tekintve, hogy az ügylet a régi kötelelem megszűnésére vezet azáltal, hogy helyébe egy új kötelelem lép. Az előbbi álláspontot képviselte *Brinz* és *Salpius*⁴, míg a nováció utóbbi, kötelemszünetelő okként való felfogása mellett foglalt állást *Liebe*, *Kuntze*, *Windscheid*, *Dernburg* és *Salkowski*.⁵

III. A nováció a magyar magánjogban

A novációval kapcsolatos vizsgálódások, elméleti viták a magánjogi törvénykönyv megalkotására való igény eredményeként megszülető különböző tervezetekkel, szövegjavaslatokkal egyidejűleg jelentek meg a korabeli magyar magánjogtudományban. Jogtudósaink gondolkodására – és ezáltal a jogtudósok keze nyomán megszülető terveze-tekre – ekkoriban komoly hatást gyakorolt a német jogi, különösen a fentebb röviden ismertetett pandektajogi dogmatika; műveikben újra és újra hivatkoznak német kortársaik munkáira, ismertetik és értékelik az ott kialakult álláspontokat. Másrészt, a történelem alakulása folytán a novációt érintően kialakult hazai álláspontok hűen tükrözték az osztrák jog és az akkor még a magyar magánjogban kötelezően alkalmazandó osztrák polgári törvénykönyv (a továbbiakban *Optk.*) hatását is.

² MARTON GÉZA: *A római magánjog elemeinek tankönyve. Intitúciók*, Tankönyvkiadó, Budapest, 1960. 236. p.; VILLÁNYI LÁSZLÓ: *Követelések megszűnése és elévülése*, in: Szladits Károly (szerk.): *Magyar magánjog III. Kötelmi jog, Általános rész*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1941. 627. p.; BOZÓKY ALAJOS: *A római jog pandektáinak tankönyve*, Franklin Társulat, Budapest, 1874. 336. p., 29. sz. jegyzet

³ Dig. 46. 2. De novationibus et delegationibus, 1 pr.

⁴ BRINZ, ALOIS VON: *Lehrbuch der Pandekten*, 2. Aufl. Band 2, Erlangen, 1879. 368. p.; SALPIUS, BOTHO VON: *Novation und Delegation nach römischem Recht*, Berlin 1864. 354. p.

⁵ LIEBE, FRIEDRICH VON: *Die Stipulation und das einfache Versprechen*, Braunschweig, 1840. 157–158. pp.; KUNTZE, JOHANNES EMIL: *Die Obligation und die Singularsuccession des römischen und heutigen Rechtes. Eine civilist. Studie*, Hermann Mendelssohn Vrlg., Leipzig 1856. 135. p.; WINDSCHEID, BERNHARD: *Lehrbuch des Pandektenrechts*, 3. Aufl., Band 2, Düsseldorf, 1870. 305. p.; DERNBURG, HEINRICH: *Das Obligationenrecht Preußens und des Reichs und das Urheberrecht*, Halle, 1882. 144. p.; SALKOWSKI, KARL: *Zur Lehre von der Novation nach Römischem Recht: Ein Beitrag zum Römischen Obligationenrecht*, Verlag von Bernhard Tauchnitz, Leipzig, 1866. 35. p.

III. 1. Újítás a magánjogi törvénykönyv egyes szövegtervezeteiben

A nováció német dogmatikában gyökerező kettős megközelítése a magyar jogba is átszivárgott és ez kézzel foghatóan megjelenik a magánjogi törvénykönyv 1882-es Apáthy-féle tervezetében⁶ is. A tervezet 328. §-a szerint nováció az, ha a felek a létező jogviszony megszüntetésére irányuló szándékkal új kötelmi viszonyt létesítenek és ez a szerződésen alapuló – eredeti – kötelmi viszony megszűnésére vezet. A tervezet tehát a nováció szükségképpeni elemeként emeli ki a felek jogviszony megszüntetésére irányuló szándékát, az *animus novandit*. (Megjegyezendő, hogy ez az elem, amely napjaink magánjogában is lényeges, hiszen – amint majd ezt a későbbiekben látjuk –, ez fogja megkülönböztetni a novációt a pusztá szerződés módosítástól.)

Az 1900-as szövegtervezetben⁷ a nováció a kötelelem megszűnésénél, a teljesítést és a beszámítást követően, az egyéb megszűnési okok között nyert elhelyezést. Az 1319. § szerint amennyiben a felek a közöttük fennálló kötelmet *ugyanazon szolgáltatásra irányuló új kötelemmel* helyettesítik, az előbbi jogalapon támasztható követelés az új követelés jogérvényes keletkezésével megszűnik. Ahogyan azt a hivatkozott szakasz is egyértelművé teszi (és a tervezethez fűzött indokolás is megerősíti), a novatio nem foglalta magában a kötelelem alanyaiban bekövetkező változás eseteit (*delegatio* vagy *expromissio*).⁸ Az viszont már más kérdés, hogy szerződési szabadságuknál fogva a felek számára mégis adott volt a lehetőség, hogy a közöttük fennálló kötelmi viszony noválását alanyváltozással is összekapcsolják. (*Kolosváry* az újítás azon eseteit, amikor a felek a kötelelem jogalapjának megváltoztatása mellett az alanyi kört is módosítják [pl. valamelyik alanyi pozíciót többszörözik], *kumulatív novációnak* nevezi.⁹)

A nováció alapját szerződés képezi (újító szerződés), amellyel a felek követelésüket – annak tartalmának megváltoztatása nélkül¹⁰ – részben vagy egészben¹¹ új jogalapra helyezik. Ehhez a szerződéshez ugyanakkor feltétlenül szükséges a felek újításra irányuló szándéka, amelynek egyértelműnek és kifejezettnek kell lennie, hiszen – a tervezet fentebb hivatkozott szakaszában foglaltak értelmében – az újítási szándék nem vélelmezhető.

Az 1914-es törvényjavaslat az 1900-as szövegváltozathoz képest gyakorlatilag változatlan formában tartalmazta az újításra vonatkozó rendelkezéseket (1045-1049. §§)¹², bár lényeges terminológiai változás a „kötelelem” helyett a „követelés” kifejezés használata, vagyis az új szöveg szerint a nováció a követelés – ugyanazon szolgáltatásra irányuló, de más jogalapon nyugvó – követeléssel való helyettesítését jelenti.

⁶ APÁTHY ISTVÁN: *Az általános magánjogi törvénykönyv tervezete. Kötelmi jog*, Budapest, 1882.

⁷ A magyar általános polgári törvénykönyv tervezete. Első szöveg. Készítették az igazságügy minisztérium kebelében szervezett állandó bizottság, szerkesztő tagjai., Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1900.

⁸ Indokolás a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez, Grill Károly Cs. és Kir. Udv. Könyvkereskedése, Budapest, 1901. 681. p.

⁹ KOLOSVÁRY BALINT: *Magánjog. Vezérfonal a magyar magánjogból tartott egyetemi előadásokhoz*, Studium, Budapest, 1938. 192. p.

¹⁰ Szemben a magyar tervezettel az Optk. még a szerződés főtárgyának megváltoztatását („cseréjét”) is a nováció fogalma alá vonta. Vö. Optk. 1376. §

¹¹ Vö.: Indokolás a magyar általános polgári törvénykönyv tervezetéhez, 1901. 683. p.

¹² Vö.: Indokolás a Polgári Törvénykönyv javaslatához, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1914. III. kötet: Kötelmi jog, 191–194. pp.

Ahogy a korábbi magánjogi szövegtervezetek, az 1928. évi Magánjogi törvényjavaslat (a továbbiakban Mtj.) normaszövege is kifejezetten tartalmazott rendelkezést a novációra vonatkozóan. Az Mtj. 1278. §-a újításként határozta meg azt a helyzetet, amikor a felek a követelést egy ugyanolyan szolgáltatásra irányuló, azonban *az eredetihez képest eltérő* jogalapon nyugvó új követelésre változtatják át.

A magánjogi törvénykönyv szövegtervezeteinek, törvényjavasolatainak újításra vonatkozó szakaszai vizsgálatát követően összegzésképpen rögzíthetjük, hogy a nováció mint a kötelelem, illetőleg a követelés megszűnésének egyik esete nyert meghatározást. (A novációt az egyes tervezetek és az Mtj. is következetesen az „Egyéb megszűnési okok” között helyezi el.) Igaz ugyan, hogy a nováció legfőbb joghatásaként az új követelés keletkezése és a keletkezéssel egyidejűleg a régi követelés megszűnése említhető, azonban az újítás a követelés jogalapjának megváltoztatása által a felek között fennálló eredeti szerződésen alapuló jogviszony egyfajta módosításaként is felfogható.

A nováció megítélését illetően tehát a magyar magánjogot a kezdetektől fogva jellemzi az a kettősség, amely a német és osztrák magánjogi dogmatikában egyaránt jelen volt, s ez vezetett oda, hogy a vizsgált jogintézmény még az Mtj. szövegében is megőrizte „kétarcúságát”.

III. 2. Nováció-felfogások a 20. század eleji magyar magánjogtudományban

A nováció jogintézményének vizsgálatakor nemcsak a 20. század elején készülő magyar magánjogi (polgári jogi) törvénykönyv szövegváltozatait érdemes tanulmányozni, hanem a korszak meghatározó magyar magánjogászainak munkásságát is, hiszen csaknem valamennyi magánjoggal foglalkozó jogtudósunk kísérletet tett a nováció lényegének megragadására és állást foglalt a jogintézmény kötelemmódosító vagy kötelemszüntető jellege mellett. Tény ugyanakkor, hogy jogászaink gondolkodása, novációhoz való hozzáállása semmiképpen sem választható el a II. 1. pont alatt ismertetett tervezetektől, javaslatoktól, sőt, tekintettel egyes kiemelkedő jogtudósaink (pl. *Szladits Károly* vagy *Grossschmid Béni*) magánjogi kodifikációs folyamatban való aktív részvételére, komoly közreműködésére, a tervezett jogszabály szövege gyakorlatilag az adott magánjogász gondolkodásmódjának megfelelően formálódott, annak nyomán nyerte el formáját.

Katona Mór szerint az újítás az, „[...] midőn a régi követelést egy új követeléssel egyenlítjük ki. [...] Az újítás gazdaságilag csak átváltozása a szerződésnek; jogi szempontból azonban mégis megszűnés, mert a régi jogviszony odavész egy újnak a helyébe léptetésével.”¹³ Amint látható, a nováció *Katona*-féle meghatározása egyértelműen kettős tartalmat hordoz: beszél egyrészt a szerződés – *grossschmid*i terminológiában is megjelenő – átváltoztatásáról,¹⁴ másrészt viszont azt is nyilvánvalóvá teszi, hogy a nováció az új kötelelem keletkeztetésével egyidejűleg a régi jogviszony megszűnését is eredményezi. *Katona* álláspontja szerint tehát a nováció mindössze gazdasági értelemben fogható fel a kötelelem módosításaként, jogi értelemben véve viszont az a korábbi kötelelem megszűnését eredményezi.

¹³ KATONA MÓR: *A mai érvényű magyar magánjog vezérfonala*, Stampfel Károly Kiadása, Pozsony–Budapest, 1904. 131. p.

¹⁴ GROSSCHMID BÉNI: *Fejezetek költelmi jogunk köréből*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1932. 870. p.

Grosschmid a novációt mint egy fennálló tartozás helyébe egy másik tartozás felvállalását, a másikkal való felváltását, illetőleg a felvállalás általi megszüntetését fogta fel.¹⁵ Értelmezésében a nováció egyfajta *gyűjtőfogalom*, amely többféle ügyletet foglalhat magában, attól függően, hogy az ügylet „milyen középponttal domborodik”. – Grosschmid szerint ugyanis ide tartozhatnak a kötelelem alanyaiban bekövetkező változások (*expromissio* és *delegatio*), valamint a *datio in solutum* is, csakúgy, mint a *promissio in solutum*. – Bármennyire is szűkítjük vagy tágítjuk azonban a nováció fogalmi határait, egy dolog bizonyos: a nováció minden esetben a szerződés megszűnésével jár, hiszen „[a]mi léteben megszűnik, az nem átváltozik, hanem elenyészik.”¹⁶ Másrészt viszont Grosschmid véleménye szerint „[...] a nováció és az átváltoztatás közti kérdés [...] nem ellentét, hanem fokozat dolga. [...] Ezen felül az: hogy az „átváltoztatás” vagy fölváltódás alapján csak kifejezésmódnak a dolga. A nováció [...] csak *felsőbb fokú* „átváltoztatás”. [...] Viszont az átváltoztatás pedig nem egyéb, mint alsóbb fokú nováció.”¹⁷

Amint az a fenti idézetekből is jól látható, Katona és Grosschmid egyaránt a nováció tágabb értelemben való felfogása mellett foglalt állást. Értelmezésük szerint a nováció akár a szerződés módosításának több esetét is magában foglalhatja, miközben a kötelelem végső soron megújul és a korábban fennálló kötelelem helyét egy új kötelelem veszi át. (Katona felhívja a figyelmet arra is, hogy bár a nováció a kötelelem módosítását is jelenti, nem vonható ebbe a körbe a jogosult vagy a kötelezett személyének megváltozása, hiszen ekkor a szolgáltatás lényegét tekintve nem változik, a régi marad, vagyis a kötelelem azonossága továbbra is fennáll, ez pedig nem vezet a régi kötelelem megszűnésére és nem eredményezi új kötelelem keletkezését sem.)

Szászy István szemléletesen ragadja meg a nováció lényegét, amikor párhuzamot von az újítás kötelmi jogban és a feldolgozás dologi jogban betöltött szerepe között.¹⁸ Ahogyan a feldolgozó keze nyomán a régi dologból egy új jön létre, úgy az újító szerződés folytán is egy új kötelelem keletkezik, amely azonban tartalmát tekintve a korábbival azonos. Amíg viszont a dologi jogban a feldolgozott és az újonnan keletkező dolog közötti kapcsolatot a dolog fizikális valója, kézzelfoghatósága miatt könnyebben belátható, addig a régi és az új kötelmi viszony közötti kapcsolatot, a jogviszony azonosságának vagy az azonosság hiányának bizonyítása már jóval nehezebb feladatot, amely a jogtudósok számára régen – és napjainkban is – komoly kihívást jelent.

III. 3. A magyar polgári törvénykönyvek és a nováció

Amíg a 20. század eleji magyar magánjogtudomány a kötelelem önmagával való azonosságából kiindulva következetesen az újítás és a kötelelem-átváltoztatás közötti határvonal megvonására törekedett, addig az Mtj. megjelenését követően a nováció elméleti megközelítése gyakorlatilag egységessé vált: a jogintézmény a magyar magánjogban mint a kötelelem megszűnésének egyik esete volt jelen. A nováció hazai megközelítése azonban

¹⁵ GROSSCHMID i.m., 872. p

¹⁶ GROSSCHMID i.m., 873. p

¹⁷ GROSSCHMID i.m., 875. p

¹⁸ SZÁSZY ISTVÁN: *A kötelmi jog általános tanai*, Grill Károly Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1943. 321. p.

az 1959. évi IV. törvény (a továbbiakban Ptk. [1959]) elfogadását követően jelentős mértékben megváltozott. A szocialista magánjogi kódex ugyanis már nem tartalmazott konkrét jogszabályi rendelkezést a novációra vonatkozóan, minthogy a jogalkotó a kötelelem jogalapjának megváltoztatását a kötelelemmódosítás körébe vonta, amely így már – a kötelelemmódosítás többi esetéhez hasonlóan – nem járt kötelemszünetető hatással és nem vezetett új kötelelem keletkezésére sem.¹⁹ A jogalap módosítása tehát a novációról „leválva” a szerződésmódosítás egyik sajátos – külön szabályozásra is érdemes – eseteként önállósult. A Ptk. [1959] azt ugyan nem zárta ki, hogy a felek a közöttük fennálló jogviszony jogalapjának módosításához – ügyletüket novációvá emelve – kötelemszünetető hatást is fűzzenek²⁰, erre vonatkozó külön rendelkezés kódexbe iktatása azonban a Ptk. [1959] kötelelemmódosításra és a kötelelem megszüntetésére vonatkozó szabályanyagát tekintve már szükségtelennek, feleslegesnek bizonyult.

Mintegy fél évszázad elteltével, a magánjogi rekodifikációs folyamat során elfogadott, ám végül hatályba nem lépett első új Ptk., a 2009. évi CXX. törvény (a továbbiakban Ptk. [2009]) normaszövege átvette a Ptk. [1959] szerződésmódosításra vonatkozó szakaszát,²¹ vagyis szintén mellőzte a novációra vonatkozó konkrét jogszabályi rendelkezést, miközben a kötelezettségvállalás jogcíme módosításának esetét a szerződésmódosítás körén belül helyezte el. A törvényhez fűzött miniszteri indokolás azt is egyértelművé tette, hogy a nováció intézményének jogszabályba iktatása egyáltalán nem is állt a jogalkotó szándékában, minthogy az a – korábbi Ptk. nyomán már kialakult – joggyakorlatot nem mozdítaná előre. Másrészt azonban – a jogszabály diszpozitivitására tekintettel – a nováció alkalmazásának lehetősége a szerződő felek számára továbbra is adott azzal, hogy a szerződésmódosítás csak a felek ilyen irányú kifejezett rendelkezése esetén, csak az újításra irányuló kifejezett szándék megléte esetén tekinthető novációnak.²² (Megjegyezendő, hogy bár a Ptk. [2009] a szerződés módosítása [jogcímmódosítás] kapcsán a novációs elem, vagyis a korábbi kötelmi viszony megszűnése és a helyén azonos tartalommal létrejövő új kötelelem keletkezése] alkalmazását mellőzi, az mégis helyet kapott egy másik jogintézményre, a szerződésátruházásra vonatkozó rendelkezések között.²³)

A 2014. március 15-én hatályba lépett új magánjogi kódex, a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (a továbbiakban Ptk.) a nováció szabályozását illetően a korábban hivatkozott, a 2009-es Ptk. változathoz fűzött miniszteri indokolásban meghatározott irányvonal mentén halad. Az újításra vonatkozóan az új jogszabály kifejezett rendelkezést szintén nem tartalmaz, ugyanakkor annak alkalmazhatóságát sem zárja ki. Lényeges az eltérés azonban a Ptk. [2009] és a Ptk. normaszövege között a szerződésátruházást illetően. Amíg ugyanis a Ptk. [2009] még a szerződésátruházás szabályainál novációs megoldást alkalmazott (és ezzel a szerződésátruházást illetően számos értelmezésbeli problémát generált), addig a Ptk. a fennálló kötelelem megújítására irányuló elemet már teljes mértékben elhagyja. A jogalkotó vélhetően felismerte, hogy a nováció alkalmazása nem lehet megfe-

¹⁹ Ptk. [1959] 240. § (1) bekezdés.

²⁰ L. ZOLTÁN ÖDÖN: *A szerződés módosítása. A tartozáselismerés*, in: Gellért György (szerk.): *A Polgári Törvénykönyv magyarázata*, KJK-KERSZÖV, Budapest, 2002. 816. p.

²¹ Ptk. [2009], 5:167. § (1) bekezdés.

²² L. A Polgári Törvénykönyvről szóló 2009. évi CXX. törvény 5:166. §-ához fűzött miniszteri indokolás.

²³ V.ö.: Ptk. [2009] 5:180. § (2) bekezdés.

lelő megoldás szerződésátruházás esetén, hiszen a jogintézmény normatív szabályozása hiányában egy novációszerű elem benntartása a szerződésátruházásra vonatkozó rendelkezések körében számos gyakorlati nehézséget okozna. Másrészt a szerződésátruházásra – önálló jogintézménykénti szabályozása ellenére – kiegészítő jelleggel mégis az engedélyezés és a tartozásátvállalás szabályai alkalmazandók, amelyek azonban mint a szerződés alanyaiban bekövetkező változás nem eredményezik a felek között fennálló korábbi kötelmi viszony megszűnését, a jogviszony folytonossága („a jogviszony önmagával való azonossága”) megmarad.²⁴ Ezt figyelembe véve tehát indokolatlan lenne, ha egy hasonló – bár vitathatatlanul nagyobb formátumú – alanybeli módosulás esetén megszakadna a fennálló, dinamikus kötelmi jogviszony.

IV. A nováció megközelítése a kortárs magyar magánjogtudományban

A nováció régi magánjogban ismert és használt, az Mtj. által definiált jogintézménye az 1959. évi Ptk. elfogadását követően – normatív szabályozás hiányában – a magyar magánjogi tudatban fokozatosan elhalványult, napjainkra pedig egyértelműen kiveszni látszik, a ma jogászai számára a nováció legfeljebb történetiségében jelent valamit, többnyire azonban egy ismeretlen, megfoghatatlan, fantomszerű²⁵ jogintézményt takar. A magánjogtudomány művelőinek többsége ugyan bír bizonyos ismeretekkel az újítás jogintézményét illetően, ezek azonban nagyrészt bizonytalanok vagy már-már meglepő határozottsággal éppen a nováció téves (vagy legalábbis dogmatikailag nem feltétlenül indokolt) felfogását jelentik. Jogosan merül fel a kérdés: elvárható-e egyáltalán, hogy a magyar jogásztársadalom magánjoggal foglalkozó képviselői bármily csekély mértékben is ismerjék a novációt? Elvárható-e, hogy a jogalkalmazás maga jelölje ki a határait és töltsön meg tartalommal egy, a hatályos Ptk. által sem definiált és szabályozott jogintézményt?

Nem kétséges, hogy a nováció mint jelenség napjaink magánjogában létezik. Abban viszont már nincs egyetértés a magánjogászok között, hogy az tartalmi értelemben mi mindenre terjedhet ki. Visszatérve tanulmányunk címadó gondolatához, a nováció problematikus jellegét még ma is hordozza, más és más tartalommal bír attól függően, hogy az ügylet milyen célt szolgál, az – Grossschmid kifejezésével élve –, „milyen középponttal domborodik”.²⁶ Annak függvényében, hogy milyen célt kívánunk a kötelmi viszony megújítása által elérni, a nováció hol szűkebb, hol tágabb értelmet nyer, egyszer inkább ilyen, másszor inkább olyan formát ölt.

A nováció kortárs magánjogtudományban megjelenő felfogásai alapvetően ugyan a jogintézmény régi magyar magánjogban betöltött szerepét tekintik kiindulópontnak, magánjogászaik gondolkodására ugyanakkor jelentős mértékben hatást gyakorolnak a

²⁴ A jogviszony önmagával való azonossága képezi a német jogban is a szerződésátruházás és a nováció közötti elhatárolás alapját. A szerződésátruházással foglalkozó monográfiájában *Dominik Klimke* is úgy foglal állást, hogy a szerződés átruházása (mint tág értelemben felfogott szerződésmódosítás) nem érinti az eredeti kötelelem „identitását”. L. KLIMKE, Dominik: *Die Vertragsübernahme*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2010. 7. p.

²⁵ V.ö.: WOLF, A.: *Die Novation, ein Gespenst im preußischen Rechtssystem*. In: *Beiträge zur Erläuterung des preußischen Rechts, des Handels- und Wechselrechts durch Theorie und Praxis*, Jg. 13 (1869), 357–385. pp.

²⁶ GROSSCHMID i.m., 875. p.

novációra vonatkozó különböző külföldi, nyugat-európai (német, angol és francia) szabályozási modellek is.

Manapság a novációt érintő, ha azt definiálni nem is, de legalábbis annak kontúrajait megrajzolni kívánó tanulmányok leginkább a kötelmi jogviszony alanyi körében bekövetkező változások, így a tartozásátvállalás és a szerződésátruházás mint a novációval „ölelkező” rokonintézmények²⁷ kapcsán jelennek meg.

Tartozásátvállalással foglalkozó tanulmányában *Gárdos Péter* például úgy foglalt állást, hogy az a szerződés, „[...] amelyben egy szerződés alanyai, valamint egy harmadik személy megállapodnak, hogy a szerződés egyik alanya helyett e harmadik személy fog teljesíteni, nem átruházás és nem is szerződésmódosítás, hanem nováció.”²⁸ *Gárdos* utal ugyanakkor arra is, hogy tartozásátvállalás esetén a nováció pusztán részlegesen, csak az alanyok által konkrétan megjelölt, a közöttük létező „kötelemhálóból” kiválasztott kötelmi szál vonatkozásában valósulhat meg (*részleges nováció*).

A tartozásátvállalás novációkénti felfogásával szemben történeti és dogmatikai alapon több ellenvetés is megfogalmazható. Ahogyan ugyanis arra korábban már utaltunk, a régi magyar magánjog a kötelmi viszony alanyi körében bekövetkező változásokat nem vonta a nováció fogalma alá.²⁹ Igaz ugyan, hogy a korabeli magánjogtudomány ismerte az *alanyi és tárgyi újítás* közötti különbségtételt (értve előbbi alatt a nováció alanycserével is járó eseteit)³⁰, azonban még a látszólagos hasonlóságok ellenére is helytelen lenne az alanyi nováció³¹ akár aktív (jogosulti oldalon bekövetkező), akár passzív (a kötelezett személyét érintő) formáját³² az engedményezéssel, illetőleg a tartozásátvállalással azonosítani. Noha a régi magyar magánjog az alanyi újításhoz – annak típusától függően – az említett jogintézmények joghatásait kapcsolta, a nováció, az engedményezés és a tartozásátvállalás viszonyában feltétlenül említést érdemel egy lényeges különbség is. Amíg ugyanis az *alanyi újítás* – még a kötelem alanyainak egyidejű megváltozása és kötelemszünetető hatása mellett is – *elsősorban a kötelem jogalapjának módosítására irányult*, addig az engedményezés és tartozásátvállalás a jogalap érintetlenül hagyása mellett tipikusan csak a kötelem alanyi körét érinti, vagyis a kötelem önmagával továbbra is azonos marad (folytonosság). Nem lép tehát új kötelem a régi helyébe, hanem az új jogosult, illetőleg új kötelezett felváltja a régét.³³

Ahogyan arra korábban már utaltunk, a Ptk. [1959] elfogadásával a nováció önálló jogi szabályozása szükségletlenné vált, hiszen abban az esetben, ha a felek a közöttük fennálló jogviszony jogalapjának megváltoztatásához az eredeti kötelem megszűnésének (és új kötelem keletkezésének) joghatását is hozzá kívánták fűzni, ehhez elegendő volt a kötelem (szerződés) megszűnésére és módosítására vonatkozó szabályok megfelelő alkalmazása. Állás-

²⁷ FEHÉRVÁRY JENŐ: *Magyar magánjog kistükre*, Barkóczy László Könyvkiadóvállalata, Budapest, 1942. 434. p.

²⁸ GÁRDOS PÉTER: *Tartozásátvállalás mint nováció*, in: Polgári Jogi Kodifikáció, 2005/1. 12. p.

²⁹ Ezzel ellentétes módon a francia magánjogban például a kötelem alanyai körében bekövetkező változások is a nováció fogalma alá esnek. L. Code Civil, 1271–1281. §

³⁰ RÖMER: *Die bedingte Novation nach dem römischen und heutigen gemeinen Rechte*, Tübingen, 1863. 50–73. p., KATONA i.m., 131. p., SZÁSZY i.m., 323. p.

³¹ Az alanyi és tárgyi újítás megkülönböztetése mellett Szászzy az újítás mögött meghúzódó szándék alapján is elhatárolt egymástól két esetkört, így téve különbséget a *novatio voluntaria* (vagyis a kötelmi jogviszony alanyainak szándékán alapuló) és *novatio necessaria* (ún. kényszerű újítás) között. L. SZÁSZY i.m., 323. p.

³² SZÁSZY i.m., 323. p.

³³ Képviselőházi irományok, 1910. XXXIII. kötet, 112. p.

pontunk szerint ahhoz, hogy egy adott ügyletet novációnak tekinthessünk, két alapvető feltételnek kell teljesülnie: szükség van egyrészt arra, hogy a felek a kötelezettségvállalásuk jogcímét kívánják megváltoztatni. Másrészt viszont – a régi magyar magánjogi hagyományokat és a külföldi szabályozási mintákat is alapul véve – úgy véljük, feltétlenül szükséges a kötelelem megújítására irányuló szándék, az *animus novandi* megléte is; ennek hiányában legfeljebb a szerződés módosításáról beszélhetünk. Abban az esetben tehát, ha a kötelelem alanyaiban (bármelyik oldalon) változás áll be, azonban ez nem jár együtt a kötelelem (szerződés) jogalapjának a megváltozásával is, a kötelelem önmagával továbbra is azonos marad, így az ügylet módosításnak és nem újításnak tekintendő. Tény, hogy Gárdos kiindulópontként megfogalmazza, hogy a tartozásátvállalást egyértelműen nem tekinti szerződésmódosításnak. Ezt figyelembe véve sem tartunk azonban helyállónak egy olyan felfogást, amely a tartozásátvállalást a novációval azonosítja. Grosschmid nyomán – aki szerint a kötelelem módosítása („átváltoztatása”) és megújítása közötti különbségtétel „nem ellentét, hanem fokozat dolga” –, úgy tartjuk, hogy a tartozásátvállalás és a nováció egyaránt beleférhet a kötelelem (szerződés) módosításának tágabb értelemben vett fogalmába. Mi több, a tartozásátvállalás adott esetben akár novációvá is „átminősíthető”, feltéve, hogy a tartozásátvállalásra irányuló (a Ptk. szerint már háromoldalú) megállapodás alanyai a kötelezett személyének megváltozása mellett a kötelezettségvállalás jogcímében is módosítást eszközölnek és az ügyletkez kifejezetten kötelelemszüntető hatást is fűznek.

Az engedményezés és a nováció viszonyával foglalkozó tanulmány, egyéb elméleti munka a kortárs magyar magánjogban nem ismert. A tartozásátvállalásnál ismertetett érvelésünk azonban az engedményezés esetén is helyálló lehet, hiszen abban az esetben, ha az engedményezési szerződésben részes felek szándéka nem terjed ki a kötelezettségvállalás jogcímének megváltoztatására és megállapodásukhoz kötelemszüntető (és kötelelemkeletkeztető) hatást sem fűznek, az ügylet sokkal inkább tekinthető tágabb értelemben vett szerződésmódosításnak, mint novációnak.

Az elmúlt évek magánjogi jogirodalmában a nováció legtöbbször talán a szerződésátruházás kapcsán merült fel. Ez nem is lehet különösebben meglepő azt figyelembe véve, hogy – amint arra korábban már utaltunk –, a Ptk. [2009] szerződésátruházásra vonatkozó szabályanyaga még a novációs modellt vette alapul. A szerződésátruházás novációkénti felfogásával szemben *Lászlófi Pál* és *Leszkoven László* közös tanulmányában azon véleményének adott hangot, miszerint *a szerződéses pozíció kicserélése közelebb áll a szerződés módosításához, mint a novációhoz.*³⁴ Ugyanis – ahogyan arra a szerzők helyesen utalnak –, egy adott kötelmi viszony, szerződés alanyai a szerződéses pozíció átruházásakor nem feltétlenül a fennálló kötelmi viszony felszámolását tűzik ki célul, hanem az is lehetséges, hogy szándékuk pusztán a kötelelem alanyi körének módosítására irányul. Erre tekintettel indokolatlan lenne, ha a jogalkotó a szerződés átruházásához kötelemszüntető hatást is fűzne, hiszen ezzel az eredeti kötelmi viszony biztosítékai – bizonyos kivételektől eltekintve – megszűnnének, miközben a felek szándéka egy pusztán alanycseré esetén nyilvánvalóan nem erre irányul. Más a helyzet viszont abban az esetben, ha a jogviszony alanyai kifejezetten a közöttük fennálló jogviszony megszüntetéséről és azt helyettesítendő, egy, az eredetivel azonos tartalmú, új kötelmet létrehozásáról döntenek. Ameny-

³⁴ LÁSZLÓFI PÁL – LESZKOVEN LÁSZLÓ: *Gondolatok a szerződés-engedményezés jogi természetéről*. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2004/4., 22. p.

nyiben tehát a felek gazdasági érdekét a szerződés adott pozíciójának átruházása helyett az eredeti szerződés megszüntetése és egy új szerződés alapítása szolgálja jobban, úgy ilyen irányú döntésük nem ütközik jogi akadályba. A feleknek mindössze azt szükséges szem előtt kell tartaniuk, hogy a novációs modell alkalmazása a szerződésátruházás Ptk.-ban rögzített joghatásaihoz képest eltérő joghatásokkal jár.

A Lászlófi és Leszkoven által megfogalmazottakkal ellentétben Gárdos Péter kifejezetten a szerződésátruházás novációként történő felfogása mellett foglalt állást. Úgy vélte, a szerződéses pozíció átruházás folytán nem, csak a szerződés megszüntetése és új szerződés létesítése, azaz nováció útján valósítható meg. Az így realizálódó ügylet eredményeként az eredeti szerződés megszűnik, és azzal egyidejűleg létrejön az új szerződés. Hivatkozott tanulmányában Gárdos arra is utalt, hogy a nováció nem jogutódlás, vagyis a szerződés folytonossága megszakad és ez sajátos joghatásokkal jár például a szerződést biztosító mellékkötelezettségek vonatkozásában.³⁵

Petrik Béla a Gárdos-féle álláspontot magáévá téve a szerződésátruházást szintén olyan háromoldalú szerződésként kezeli, „[...] amely nevével ellentétben nem átruházás, hanem lényegében a kötelelem újítás folytán történő megszüntetése és új szerződés létesítése (nováció).”³⁶

Amíg Gárdos és Petrik a szerződéses pozíció átruházásának esetén egyaránt tagadja a jogviszony folytonosságának fennállását és erre tekintettel fogadja el a novációs modell alkalmazhatóságát, addig *Menyhárd Attila* a felek között fennálló jogviszony folytonosságának fennállásából indul ki és erre tekintettel a szerződésátruházást egyértelműen jogutódlási helyzetként kezeli³⁷, amelyből egyenesen következik, hogy a szerződéses pozíció átruházásának novációkénti felfogása helytelen.

A fent ismertetett különböző, a nováció és a szerződésátruházás viszonyát érintő megközelítések áttekintését követően úgy véljük, hogy a szerződésátruházás az engedményezéshez és a tartozásátvállaláshoz hasonlóan – az azokkal való szoros „rokonságra” és a vonatkozó rendelkezések mögöttes alkalmazására tekintettel – a tágabb értelemben vett szerződésmódosítás körében helyezhető el, a szerződés alanybeli módosításának egyik eseteként fogható fel.

V. Összegzés

A jelen tanulmány középpontjába állított jogintézmény, a nováció hosszú múltra tekint vissza: gyökerei a római jogig nyúlnak vissza, fejlődéstörténete ugyanakkor átível egészen napjaink magánjogáig. Tagadhatatlan, hogy a nováció ma is létező jogintézmény, bár annak gyakorlati jelentősége ma már elenyésző, ily módon az a Ptk. normatív rendelkezései között sem kapott helyet.

Manapság ugyanakkor a magánjogászok ismét fel-felhívják a figyelmet a nováció létezésére, teszik ezt azonban anélkül, hogy a jogintézménynek lenne egy, a magyar magánjogban

³⁵ GÁRDOS PÉTER: *Szerződésátruházás*. In: Polgári Jogi Kodifikáció, 2005/3., 20–26. pp.

³⁶ PETRIK BÉLA: *Alanyváltozások az új Ptk.-ban*. In: Gazdaság és Jog, 2013/12. 3–9. pp.

³⁷ MENYHÁRD ATTILA: *Szerződésátruházás*. In: Osztovits András (szerk.): *A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény és a kapcsolódó jogszabályok nagykommentárja*, Opten Informatikai Kft., Budapest, 2014, 489–490. pp.

általánosan elfogadott fogalma. Ennek köszönhető a novációt övező bizonytalanságok és az, hogy bizonyos, a Ptk. által elismert és szabályozott jogintézményeket a jogtudomány egyes képviselői a novációval kívánják azonosítani vagy legalábbis rokonítani. Úgy véljük, ilyesfajta megállapításnak csak akkor van helye, ha képesek vagyunk legalább egy viszonylagos nováció fogalmat megalkotni. Ez azonban nem könnyű feladat, hiszen ahogyan arra Szladits is utalt, a jogintézmény meglehetősen problematikus jelleggel bír. Vélhetően ennek köszönhető, hogy a magyar magánjogban a novációt illetően átfogó mű egészen a mai napig nem született. A jelen tanulmányban hivatkozott jogtudósok foglalkoztak ugyan az újítás bizonyos aspektusaival, ezek a vizsgálódások azonban inkább *ad hoc* jellegűek voltak, többnyire egy-egy komolyabban vizsgált konkrét problémához kapcsolódtak, nem a nováció jogintézményének teljes körű feldolgozását tűzték ki célul.

A régi magyar magánjogi hagyományokat alapul véve és a figyelembe véve a jogintézmény jelentéstartalmában a 20-21. század folyamán bekövetkezett változásokat a nováció legfőbb jellemzői, ha úgy tetszik, szükségképpeni fogalmi elemei az alábbiak szerint foglalhatók össze:

1. A nováció (újítás) kettős jogi arculattal bíró kötelmi jogi intézmény, amely egyidejűleg ötvözi a kötelelem módosításának és megszűnésének (megszüntetésének) elemeit.

a) A jogintézmény alapvetően a felek közötti kötelmi viszony jogalapjának megváltoztatására irányul; ez a jellemzője teszi hasonlatossá a kötelelem (szerződés) módosításához. A nováció ugyanakkor nem azonosítható pusztán jogcímváltoztatással, ehelyett azzal amolyan több-kevesebb viszonyban áll: az újítás ugyanis a jogviszony más elemének módosítására is kiterjedhet, így a felek szándéka a jogalap módosítása mellett akár az alanyok módosítására is irányulhat (személyváltozással járó nováció).

b) A novációt érintő – normatív és jogtudományi – megközelítések mindegyike közös abban, hogy a jogintézmény szükségképpeni elemének tekinti az eredeti kötelelem megszűnését és azzal egyidejűleg az új kötelelem keletkezését. Innen nézve az újítás a kötelelem felek szándékán alapuló sajátos megszüntetési módozataként fogható fel.

2. A nováció alapját a jogviszony alanyainak megállapodása, ún. újító szerződés képezi. Az említett megállapodás alapvetően kétoldalú, azonban mindazokban az esetekben, amikor a jogalap módosításához egyszerű vagy többszörös (a jogviszony mindkét pólusán beálló) alanycsere is társul, a szerződés három- vagy akár négyoldalúvá is válhat.

3. Újításról ténylegesen csak abban az esetben beszélhetünk, ha a fennálló jogviszony jogalapjának módosításához a felek újító szándéka (*animus novandi*) is kapcsolódik, vagyis szándékuk a módosításon felül kiterjed arra is, hogy fennálló kötelmi viszonyukat megszüntessék és annak helyén – azonos tartalommal – egy új jogviszonyt létesítsenek. Ez a szándék emeli tehát a felek módosításra irányuló megállapodását újítássá, mely szándék azonban nem vélelmezhető, hanem annak kifejezettnek kell lennie, azt bele kell foglalni a felek újításra irányuló megállapodásába.

ÁGNES JUHÁSZ

NOVATION - "A PROBLEMATIC PRIVATE LAW FORMULA"

(Summary)

In this study the author intends to walk around a legal institution, namely the novation, which is scarcely known, moreover near forgot by the private law jurisprudence in our days, but very challenging, at the same time. Defining the novation is quite difficult. On the one hand, the operative Hungarian Civil Code (Act No. V of 2013) does not contain provision on this legal instrument. On the other hand, novation-like growths, which appear in the Hungarian judicial practice, mostly wash away the margins existing between the different "neighbour legal instruments" (e.g. cession, transfer of debt, transfer of contractual position, etc.) or only mix the basic elements of these legal institutions.

The first part of the study is a short historical overview. The novation has already been known by the Roman law. As a renewal of the privity, it was a method of contract modification, since the changing of the subject or subject-matter of the contractual legal relationship was not possible under the Roman law. Later, the mentioned Roman law approach of the novation was the starting point of the debates, which appear in the German law during the 19th century. The representatives of the Roman law based legal school (called pandectist) argued, if novation should be deemed as a type of contract-modification (see *Brinz* and *Salpius*) or contract-termination (see *Windscheid*, *Dernburg*, *Liebe*, *Kuntze*, etc.). This latter approach is justified by the fact that the creation of the new legal relationship leads to the ceasing of the old (original) contractual relation at the same time.

After examining the historical background, the study concentrates on the Hungarian law. The author makes us familiar with the different novation perceptions, which appear in the early and middle ages of the 20th century in the Hungarian private law codification process and then in the jurisprudence. The author emphasizes, that novation had different meaning in the ancient ages and in the 21st century. Therefore, the author pays special attention to the changing meaning of the novation and examines, which content and function has, which role plays the novation in our days, in the contemporary private law and jurisprudence.

As a closing of the study, the author intends to give a relatively exact notion of the novation by defining its essential elements. As to the standing point of the author, novation is a "rather-notion", which has two faces. From certain viewpoint it is rather near to the contract-modification, but from other aspect it rather can be placed within those causes, which lead to the ceasing of a legal relationship. Novation is based on the so called novation contract, which necessarily includes the parties' intention on renewing their contractual relationship (*animus novandi*).